

EFOP-1.5.3-16-2017-00067 kódszámú, „Komplex humán erőforrás fejlesztése a bélapátfalvai járásban”

MUNKÁLTATÓI KÉPZÉS
ANTIDISZKRIMINÁCIÓ ÉS ESÉLYEGYENLŐSÉG ÉRZÉKENYÍTŐ
TRÉNING

tananyag

ERUDITIO ZRT.

2019.

TARTALOM

1. Antidiszkrimináció és esélyegyenlőség.....	2
1. Megváltozott munkaképességű személyek.....	2
2. Perifériára szorult személyek.....	2
2.1 A hajléktalan emberek.....	2
2.2 A hajléktalanság okairól.....	3
2.3 A hajléktalanság társadalmi okai és kezelése.....	3
3. Hátrányos helyzet	5
4. Alapvető alkotmányos jogok.....	7
5. Egyenlőség, esélyegyenlőség.....	21
5.1 Egyenlőség.....	21
5.2 Esélyegyenlőség.....	22
5.3 Az egyenlő bánásmód.....	27
5.4 Az esélyegyenlőségi célcsoportok	27
2. Társadalmi (re)integráció	29
1. Integráció	30
2. Reintegráció	31
3. Szegregáció	36
4. Inklúzió.....	36

1. Antidiszkrimináció és esélyegyenlőség

1. Megváltozott munkaképességű személyek

A megváltozott munkaképességű személyek csoportját a fogyatékos és az egészségkárosodott emberek alkotják, akik ahhoz, hogy munkaerő-piaci szolgáltatásban részesülhessenek fogyatékoságukat, illetve fennálló egészségkárosodásukat megfelelő dokumentumokkal kell, hogy igazolják a szolgáltató szervezetek felé. Erre azért van szükség, mert a szervezetek finanszírozása többnyire célcsoportokhoz kötődik, támogatást csak azok után a személyek után tudnak igénybe venni a szolgáltatók, akik a megváltozott munkaképességű személyek csoportjához tartoznak.

A munkát keresők célcsoporthoz tartozásukat orvosi papírokkal és hatósági bizonyítványokkal tudják alátámasztani.

A szolgáltatásokat igénybevevő személyek külön csoportját képezik az akkreditált foglalkoztatóknál dolgozó megváltozott munkaképességű emberek, akik a foglalkoztatásukhoz kapcsolódóan, a munkáltatójuk által biztosítva – jogszabályban meghatározott keretek között – részesülnek rehabilitációs szolgáltatásokban.

2. Perifériára szorult személyek

A perifériára szorult emberek jelen tananyagban a hajléktalan személyek. Ők azok, akik a legkiszolgáltatottabb helyzetben vannak, hiszen legtöbbjük lakhatás, kereset és családi, szociális kapcsolatok nélkül élnek mindennapjaikat. Ebben a részben a hajléktalanságot és a hajléktalan embereket mutatjuk be, mint a társadalom perifériájára szorult személyeket.

2.1 A hajléktalan emberek

A nemzetközi hajléktalanügyi szervezet, a European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA) az alábbiak szerint határozza meg a hajléktalan emberek 4 csoportját:

1. a fedél nélküli emberek;
2. a lakás hiányában, intézményben élő emberek;
3. a bizonytalan hajlékban lakó emberek;
4. a lakhatási szándékoknak nem megfelelő lakásban vagy nem

megfelelő lakhatási körülmények között élő emberek.

2.2 A hajléktalanság okairól

A hajléktalanság legfontosabb oka mindig és mindenhol a megfizethető, illetve megfelelő lakás hiánya. Az oksági viszonyok összetett rendszerének jobb megértéséhez célszerű megkülönböztetni az okok három szintjét:

1. a társadalom strukturális viszonyaival összefüggő okokat
2. a közvetett okokat, amelyek elsősorban azt mutatják, hogy mely társadalmi csoportok vannak leginkább kitéve a hajléktalanság veszélyének
3. a közvetlen személyes okok szintje, amelyek azt mutatják, hogy az egyes kockázati csoportokon belül kik a legveszélyeztetettebbek.

A strukturális okok vizsgálata annak megértésében segít, hogy egy adott társadalom működése, milyen módon zár ki egyes társadalmi csoportokat a lakáspiaci érvényesülésből, a lakáshoz jutásból (és a társadalmi működés egyéb terepeiről).

A megfizethető és megfelelő lakás hiányának négy legfontosabb ok-csoportját a FEANTSA a társadalmi-demográfiai változásokban, a gazdasági változásokban, az adminisztratív jellegű válaszok (ellátások, juttatások) hiányában és a politikai prioritások változásaiban látja. Ezek a magállapítások természetesen Magyarországra is érvényesek, hiszen pl. az idős emberek népességen belüli arányának növekedése (és a fiatalok későbbi családalapítása) miatt nálunk is folyamatosan növekszik az egyszemélyes háztartások aránya és száma, amely a népesség lassú fogyása ellenére és növekvő lakásigényt eredményez.

A gazdaság, a politikai prioritások vagy a normatíva változásainak hatása, fontossága már magyarázatra sem szorul.

2.3 A hajléktalanság társadalmi okai és kezelése

A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontja az alábbiak szerint foglalta össze a hajléktalanság társadalmi okait és kezelhetőségének lehetőségeit.

„Bár minden hajléktalan ember története egyedi és előfordulhat, hogy rossz döntések is szerepet játszanak a hajléktalanná válásban, a hajléktalanság mégis elsősorban társadalmi jelenség, abban az értelemben,

hogy a mai magyar társadalom viszonyai elkerülhetetlenül vezetnek oda, hogy több tízezer honfitársunk mindenféle lakhatási lehetőség nélkül kénytelen élni. A hajléktalanság elsődleges oka a lakásszegénység. A lakásszegénység fogalma nemcsak azt jelenti, hogy európai mércével mérve még mindig túl sokan élnek Magyarországon komfort nélküli vagy vizesedő falú lakásokban, de azt is, hogy átlagos, de különösen átlag alatti jövedelmekkel önálló lakás megvásárlása, de még bérlése is igen nehéz, a legtöbb munkalehetőséget kínáló Budapesten és nagyobb városokban szinte lehetetlen külső segítség nélkül. Ezért amikor egy lakásigény váratlanul jelentkezik (például válás vagy a korábban lakhatást biztosító családtag halála vagy egy devizahitel bedőlése miatt), sokan nem képesek se vásárolni, se bérelni és így hajléktalanná válnak.

A hajléktalanság kezelésének két fő módja van: rövid távon az ellátórendszer javítása, hosszabb távon pedig a lakásszegénység enyhítése. Az ellátórendszer minőségének javításával el lehet érni, hogy a hajléktalanok szívesen, ne kényszer hatására vegyék igénybe a rendelkezésre álló nappali vagy éjjeli férőhelyeket, és a kapott ellátás ne a társadalomtól való még végtesebb leszakadásukat, hanem éppen visszailleszkedésüket segítse elő (például megoldható legyen a személyes holmi biztonságos hátrahagyásával a rendszeres munkába járás). Az ezzel kapcsolatos költségek társadalmi szinten lényegében elenyészőek lennének.

A lakásszegénység enyhítésére az elmúlt évtizedekben alkalmazott fő eszköz a lakásvásárlás elősegítése volt kedvezményes kölcsönökkel és támogatásokkal. Az erre fordított összeg rendkívül nagy volt. Sajnos ez a stratégia nem igazán alkalmas a lakásszegénység csökkentésére. A világ legtöbb országában saját tulajdonú lakással csak a magasabb jövedelműek rendelkeznek, a többiek piaci vagy szociális alapon bérelhető lakásban élnek. Magyarországon a saját tulajdonú lakásban lakók aránya kiemelkedően magas, jóval magasabb, mint sok más, nálunk gazdagabb országban. Az önálló lakás vásárlása a kevésbé tehetősek számára kényszer-takarékosságot jelent, hiszen úgy kell életük során kifizetni a lakást, hogy közben fogyasztásukat nagymértékben korlátozni kényszerülnek. Ez igen gyakran, és hazánkban tömeges méretekben, arra vezet, hogy a tulajdonosnak nincs pénze állagmegóvásra, és a lepusztult lakások hozzájárulnak a lakásszegénység kialakulásához és fennmaradásához. Ennek szomorú példája volt sok lakótelep végletekig leromlott állapota, amin aztán jelentős közpénzekkel lehetett csak javítani. A lakásvásárlási támogatások rendszere ezt a problémát csak elodázza, hiszen a lakás karbantartásához megfelelő rendszeres jövedelem kell, ennek hiányát a megvásárlás támogatása nem pótolja.

Az egész magyar társadalmat megrázó devizahitelek problémája is abból származik, hogy olyan emberek vettek lakásokat rövid ideig olcsónak tűnő

hitelekkel, akik ezeket a hiteleket a gazdasági vagy családi körülmények megváltozásával, megfelelő jövedelem híján már nem tudták törleszteni. Ismét óriási közpénzeket emésztett fel ezeknek a hiteleknek valamilyen mértékű konszolidálása, és még így is igen nagy számban maradtak lényegében mindenüket elvesztett, kilátástalan helyzetbe került családok – akiknek egy része hajléktalanná vált.

A világ legtöbb országában az alacsonyabb jövedelműek bérlakásban, a legalacsonyabb jövedelműek úgynevezett szociális bérlakásban laknak. Magyarországon, ilyen bérlakások híján, a szegények is tulajdonszerzésre kényszerülnek. A szociális bérlakások bérleti díja alacsony és az üzemeltetésük állami támogatással fizetődik ki tulajdonosaik számára. Az ilyen rendszert működtető országokban a közpénzek jelentős részét a szociális bérlakás rendszer fenntartására és nem szegényeknek lakástulajdonba kényszerítésére vagy tehetősek vásárlásának támogatására fordítják.

Hajléktalan honfitársainkra úgy kell tekintenünk, mint az ország lakóinak nagy részét sújtó lakásszegénység fő áldozataira.”

3. Hátrányos helyzet

A hátrányos helyzetet egyének, csoportok vagy területi egységek esetében akkor lehet megállapítani, ha azok az országos átlaghoz viszonyítva rosszabb gazdasági és szociális helyzetben vannak, és melyek helyzetének javítását állami beavatkozások, támogató programok célozzák.

A hátrányos helyzet következményei jól körülhatárolhatóak: az esetek döntő többségében képzésbeli, később életvitelbeli esélyegyenlőtlenséghez vezetnek. A tanulási motiválatlanság és az ettől részben függő képességcsökkenés kudarokat és önértékelési zavarokat okoz. Ennek következménye a tartós alulképzettség lesz, ami munkavállalási nehézséget vagy lehetetlenséget idéz elő. A munkanélküliség pedig rövid, de különösen hosszabb távon a szocializáltság hiányát és végső soron társadalmi szegregációt okoz.

A fogalom három fő területen jelenik meg a magyarországi szakpolitikai intézkedésekben:

- munkaerő-piaci,
- területfejlesztési és
- oktatáspolitikai dimenziókban.

Oktatási szempontból jogszabály szabja meg, hogy családjuk alacsony iskolai végzettsége, alacsony foglalkoztatottsága és lakókörülményeik alapján mely tanulók számítanak hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűnek, nekik jár például a

rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény. A munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű egyének közös vonása, hogy valamilyen oknál fogva (pl. alacsony képzés, diszkrimináció) az átlagosnál nehezebben tudnak elhelyezkedni, a fogalomnak nem létezik egységes, jogszabályi definíciója.

Területi szempontból Magyarországon 2007-ben sorolták be a területfejlesztési-statisztikai kistérségeket a hátrányos és leghátrányosabb helyzetű kistérségek csoportjaiba. A kistérségek fejlettségét, illetve elmaradottságát egy ún. komplex mutatóval állapították meg. Hátrányos helyzetű kistérségnek azt a 94 kistérséget tekintették, ahol a komplex mutató az országos átlag alatti értéket vett fel; leghátrányosabb kistérségnek pedig ezen belül azokat minősítették, ahol a komplex mutató értéke a legalacsonyabb volt, és amelyekben a lakónépesség együttes száma nem haladta meg az ország népességének 15%-át (47 kistérség). Ahol pedig ezek közül a népesség aránya az országos átlag 10%-ának felelt meg, ott a felzárkóztatást segítő komplex programot kellett kidolgozni. Ez a 33 kistérség volt a komplex programmal fejlesztendő leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérség. A járási rendszer járási rendszer 2012. január 1-i bevezetését és a kistérségi rendszer végleges megszűnését követően egy kormányrendelet újradefiniálta a térségek besorolását, és a fenti besorolás analógiájára kedvezményezett, fejlesztendő, illetve komplex programmal fejlesztendő kategóriákba sorolta be a járásokat.

- Hátrányos helyzetű gyerekek és fiatalok: A vonatkozó jogszabály az oktatási esélyegyenlőség szempontjából hátrányos helyzetű (HH) és halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) gyerekeket, tanulókat különböztet meg. A törvényi meghatározásban az iskolai hátrányok legfontosabb eredői a gyermek családjának szegénysége és alacsony iskolázottsággal telített hátrányos társadalmi helyzete. A két jogi fogalom tartalma 2013 szeptemberében jelentősen megváltozott: az oktatási szektorból a szociálisba került át a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok besorolása, valamint az új rendelet kiterjesztette a gyermekvédelmi gondoskodásban élő "tartós neveltek" korhatárát (0-25 év).
- Hátrányos helyzet a munkaerőpiacon: Munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű csoportok azok, amelyek az átlagosnál nagyobb nehézséggel küzdenek a munkaerő-piaci elhelyezkedés tekintetében. Esetükben a foglalkoztatási arány jellemzően alacsonyabb, a munkanélküliség magasabb az átlagos népességhez képest Magyarországon a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetűek legjelentősebb csoportjai az alacsony iskolai végzettségűek, a romák, a megváltozott munkaképességűek és fogyatékossgal élők, a nők, a fiatalok, az idősebb aktív korúak (55-64 évesek) és bizonyos speciális hátránnyal rendelkezők (pl. hajléktalanok, mentális

betegségben szenvedők, szenvedélybetegek, fogvatartottak, büntetés-végrehajtásból szabadulók).

- Hátrányos helyzetű területek: A hátrányos vagy kedvezőtlen helyzetű térségek “elzárt és periférikus földrajzi elhelyezkedésük, természeti és klimatikus adottságaik (sarki vagy aszályos területeken fekvő régiók, hegyvidéki régiók), demográfiai jellemzőik (különösen alacsony népsűrűségű ritkán lakott régiók, elvándorlás sújtotta térségek), nehéz elérhetőségük (szigeteken fekvő térségek, az elégtelen közlekedési infrastruktúra miatt a központokhoz rosszul csatlakozó térségek)” miatt állnak a gazdasági fejlettség alacsony fokán. A hátrányos helyzetű térségek témájával a gazdaságföldrajz, mint tudományág, illetve a területfejlesztés, mint szakpolitika foglalkozik.

4. Alapvető alkotmányos jogok

2011. április 25-én Magyarország új alaptörvény került elfogadásra az országgyűlés által. Az új alaptörvény lépett életbe a korábbi alkotmány helyett, amely számos változtatást tartalmaz a korábbi nemzeti jogi alapdokumentumhoz képest. Az alábbiakban az alaptörvény szerinti alapvető alkotmányos jogokat mutatjuk be, majd foglalkozunk azok értelmezésével is.

Magyarország Alaptörvénye a bevezető szakasz, az Alapvetés után, a Szabadság és függetlenség részben az alábbiak szerint határozza meg az alapvető alkotmányos jogokat:

SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG

I. cikk

(1) AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.

(2) Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.

(3) Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.

(4) A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.

II. cikk

Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

III. cikk

(1) Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.

(2) Tilos emberen tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.

(3) Tilos az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek haszonszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás.

IV. cikk

(1) Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

(2) Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott

eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.

(3) A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül szabadon kell bocsátani, vagy bíróság elé kell állítani. A bíróság köteles az elé állított személyt meghallgatni és írásbeli indokolással ellátott határozatban szabadlábba helyezéséről vagy letartóztatásáról haladéktalanul dönteni.

(4) Akinek szabadságát alaptalanul vagy törvénytől korrólatozták, kárának megtérítésére jogosult.

V. cikk

Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.

VI. cikk *

(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.

(2) Az állam jogi védelemben részesíti az otthon nyugalmát.

(3) Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.

(4) A személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi.

VII. cikk

(1) Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások

végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.

(2)* Az azonos hitelveket követők vallásuk gyakorlása céljából sarkalatos törvényben meghatározott szervezeti formában működő vallási közösséget hozhatnak létre.

(3)* Az állam és a vallási közösségek különváltan működnek. A vallási közösségek önállóak.

(4)* Az állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek. Az együttműködésről a vallási közösség kérelme alapján az Országgyűlés dönt. Az együttműködésben részt vevő vallási közösségek bevett egyházként működnek. A bevett egyházaknak a közösségi célok elérését szolgáló feladatokban való részvételükre tekintettel az állam sajátos jogosultságokat biztosít.

(5)* A vallási közösségekre vonatkozó közös szabályokat, valamint az együttműködés feltételeit, a bevett egyházakat és a rájuk vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.

VIII. cikk

(1) Mindenkinek joga van a békés gyülekezéshez.

(2) Mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni.

(3) Pártok az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A pártok közreműködnek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában. A pártok közhatalmat közvetlenül nem gyakorolhatnak.

(4) A pártok működésének és gazdálkodásának részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.*

(5) Szakszervezetek és más érdek-képviselői szervezetek az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.

IX. cikk

(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.

(2) Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.

(3)* A demokratikus közvélemény kialakulásához választási

kampányidőszakban szükséges megfelelő tájékoztatás érdekében politikai reklám médiaszolgáltatásban kizárólag ellenérték nélkül, az esélyegyenlőséget biztosító, sarkalatos törvényben meghatározott feltételek mellett közölhető.*

(4)* A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

(5)* A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek - törvényben meghatározottak szerint - jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.

(6)* A sajtószabadságra, valamint a médiaszolgáltatások, a sajtótermékek és a hírközlési piac felügyeletét ellátó szervekre vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.

X. cikk

(1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá - a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében - a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

(3)* Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza. Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg, gazdálkodásukat a Kormány felügyeli.

XI. cikk

(1) Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.

(2) Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.

(3)* Törvény a felsőfokú oktatásban való részesülés anyagi támogatását meghatározott időtartamú olyan foglalkoztatásban való részvételhez, illetve vállalkozási tevékenység gyakorlásához kötheti, amelyet a magyar jog szabályoz.

XII. cikk

(1) Mindenkinek joga van a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához, valamint a vállalkozáshoz. Képességeinek és lehetőségeinek megfelelő munkavégzéssel mindenki köteles hozzájárulni a közösség gyarapodásához.

(2) Magyarország törekszik megteremteni annak feltételeit, hogy minden munkaképes ember, aki dolgozni akar, dolgozhasson.

XIII. cikk

(1) Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.

(2) Tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.

XIV. cikk

(1)* Magyarországra idegen népesség nem telepíthető be. Idegen állampolgár - ide nem értve a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyeket - Magyarország területén a magyar hatóságok által egyedileg elbírált kérelme alapján élhet. A kérelem előterjesztése és elbírálása feltételeinek alapvető szabályait sarkalatos törvény határozza meg.

(2)* Magyar állampolgár Magyarország területéről nem utasítható ki, és külföldről bármikor hazatérhet. Magyarország területén tartózkodó külföldit csak törvényes határozat alapján lehet kiutasítani. Tilos a csoportos kiutasítás.

(3)* Senki nem utasítható ki olyan államba, vagy nem adható ki olyan államnak, ahol az a veszély fenyegeti, hogy halálra ítélik, kínozzák vagy más embertelen bánásmódnak, büntetésnek vetik alá.

(4)* Magyarország - ha sem származási országuk, sem más ország nem nyújt védelmet - kérelemre menedékjogot biztosít azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiket hazájukban vagy a

szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetve politikai meggyőződésük miatt üldöznek, vagy a közvetlen üldöztetéstől való félelmük megalapozott. Nem jogosult menedékjogra az a nem magyar állampolgár, aki Magyarország területére olyan országon keresztül érkezett, ahol üldöztetésnek vagy üldöztetés közvetlen veszélyének nem volt kitéve.

(5)* A menedékjog biztosításának alapvető szabályait sarkalatos törvény határozza meg.

XV. cikk

(1) A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes.

(2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

(3) A nők és a férfiak egyenjogúak.

(4)* Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.

(5)* Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

XVI. cikk

(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.

(2) A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést.

(3) A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.

(4) A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.

XVII. cikk

(1) A munkavállalók és a munkaadók - a munkahelyek biztosítására, a nemzetgazdaság fenntarthatóságára és más közösségi célokra is figyelemmel - együttműködnek egymással.

(2)* Törvényben meghatározottak szerint a munkavállalóknak, a munkaadóknak, valamint szervezeteiknek joguk van ahhoz, hogy egymással tárgyalást folytassanak, annak alapján kollektív szerződést kössenek, érdekeik védelmében együttesen fellépjenek, amely magában foglalja a munkavállalók munkabeszüntetéshez való jogát.

(3) Minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez.

(4) Minden munkavállalónak joga van a napi és heti pihenőidőhöz, valamint az éves fizetett szabadsághoz.

XVIII. cikk

(1) Gyermekek foglalkoztatása - testi, szellemi és erkölcsi fejlődésüket nem veszélyeztető, törvényben meghatározott esetek kivételével - tilos.

(2) Magyarország külön intézkedésekkel biztosítja a fiatalok és a szülők munkahelyi védelmét.

XIX. cikk

(1)* Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson. Anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegység, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult.

(2) Magyarország a szociális biztonságot az (1) bekezdés szerinti és más rászorulóknak esetében a szociális intézmények és intézkedések rendszerével valósítja meg.

(3) Törvény a szociális intézkedések jellegét és mértékét a szociális intézkedést igénybe vevő személynek a közösség számára hasznos tevékenységéhez igazodóan is megállapíthatja.

(4) Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő. Törvény az állami nyugdíjra való jogosultság feltételeit a nők fokozott védelmének követelményére tekintettel is megállapíthatja.

XX. cikk

(1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes

mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

XXI. cikk

(1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.

(2) Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt - törvényben meghatározottak szerint - helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.

(3) Elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni.

XXII. cikk *

(1)* Az állam jogi védelemben részesíti az otthont. Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.

(2)* Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését, továbbá a közterület közcélú használatának védelmét az állam és a helyi önkormányzatok azzal is segítik, hogy törekszenek valamennyi hajlék nélkül élő személy számára szállást biztosítani.

(3)* Tilos az életvitelszerű közterületen tartózkodás.

XXIII. cikk

(1) Minden nagykorú magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán választó és választható legyen.

(2) Az Európai Unió más tagállamának magyarországi lakóhellyel rendelkező minden nagykorú állampolgárának joga van ahhoz, hogy a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán választó és választható legyen.

(3) Magyarországon menekültként, bevándoroltként vagy letelepedtként elismert minden nagykorú személynek joga van ahhoz, hogy a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán választó legyen.

(4) Sarkalatos törvény a választójogot vagy annak teljességét magyarországi lakóhelyhez, a választhatóságot további feltételekhez kötheti.*

(5) A helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán a választópolgár lakóhelyén vagy bejelentett tartózkodási helyén választhat. A választópolgár a szavazás jogát lakóhelyén vagy bejelentett tartózkodási helyén gyakorolhatja.

(6) Nem rendelkezik választójoggal az, akit bűncselekmény elkövetése vagy belátási képességének korlátozottsága miatt a bíróság a választójogból kizárt. Nem választható az Európai Unió más tagállamának magyarországi lakóhellyel rendelkező állampolgára, ha az állampolgársága szerinti állam jogszabálya, bírósági vagy hatósági döntése alapján hazájában kizárták e jog gyakorlásából.

(7) Mindenkinek joga van országos népszavazáson részt venni, aki az országgyűlési képviselők választásán választó. Mindenkinek joga van helyi népszavazáson részt venni, aki a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán választó.

(8) Minden magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy rátermettségének, képzettségének és szakmai tudásának megfelelően közhivatalt viseljen. Törvény határozza meg azokat a közhivatalokat, amelyeket párt tagja vagy tisztségviselője nem tölthet be.

XXIV. cikk

(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.

(2) Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a hatóságok által feladatuk teljesítése során neki jogellenesen okozott kár megtérítésére.

XXV. cikk

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt, írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.

XXVI. cikk

Az állam - a működésének hatékonysága, a közszolgáltatások színvonalának emelése, a közügyek jobb átláthatósága és az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében - törekszik az új műszaki megoldásoknak és a tudomány eredményeinek az alkalmazására.

XXVII. cikk

(1) Mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához.

(2) Minden magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy külföldi tartózkodásának ideje alatt Magyarország védelmét élvezze.

XXVIII. cikk

(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

(2) Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

(3) A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

(4) Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.

(5) A (4) bekezdés nem zárja ki valamely személy büntetőeljárás alá vonását és elítélését olyan cselekményért, amely elkövetése idején a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai szerint bűncselekmény volt.

(6) A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben

- más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

(7) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.

XXIX. cikk

(1) A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.

(2) A Magyarországon élő nemzetiségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.

(3)* A Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, a nemzetiségeket és a nemzetiségként való elismerés feltételeit, valamint a helyi és országos nemzetiségi önkormányzatok megválasztásának szabályait sarkalatos törvény határozza meg. Sarkalatos törvény a nemzetiségként való elismerést meghatározott idejű honossághoz és meghatározott számú, magát az adott nemzetiséghez tartozónak valló személy kezdeményezéséhez kötheti.*

XXX. cikk

(1) Teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez.

(2) A közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani.

XXXI. cikk

(1) Minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére.

(2) Magyarország önkéntes honvédelmi tartalékos rendszert tart fenn.

(3) Rendkívüli állapot idején vagy ha arról megelőző védelmi helyzetben az Országgyűlés határoz, a magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú, magyar

állampolgárságú férfiak katonai szolgálatot teljesítenek. Ha a hadkötelezett lelkiismereti meggyőződésével a fegyveres szolgálat teljesítése összeegyeztethetetlen, fegyver nélküli szolgálatot teljesít. A katonai szolgálat teljesítésének formáit és részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.*

(4) Magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgárok számára rendkívüli állapot idejére - sarkalatos törvényben meghatározottak szerint - honvédelmi munkakötelezettség írható elő.

(5) Magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgárok számára honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében - sarkalatos törvényben meghatározottak szerint - polgári védelmi kötelezettség írható elő.*

(6) Honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében - sarkalatos törvényben meghatározottak szerint - mindenki gazdasági és anyagi szolgáltatás teljesítésére kötelezhető.*

Ahogy fentebb olvashatjuk az Alaptörvény alapjogi fejezete a „Szabadság és felelősség” címet viseli. Az Alaptörvény a korábbi Alkotmányhoz képest megváltoztatta a szabadságjogok szerkezeti elhelyezkedését, a jogokat – hangsúlyozva azok fontosságát – az Alaptörvény elején találhatjuk. Ezáltal formájában igazodik a modern alkotmányokhoz. Változást – az Alkotmányhoz képest – abban találhatunk, hogy a jogok szubjektív oldalának védelme mellett az egyes jogok érvényesüléséhez szükséges állami kötelezettségek körében többletet fogalmaz meg. Így pl. magasra teszi a mércét az Alaptörvény akkor, amikor a munkához és a foglalkozáshoz való jog kapcsán rögzíti, hogy Magyarország törekszik megteremteni annak feltételeit, hogy minden munkaképes ember, aki dolgozni akar, dolgozhasson. Az Alaptörvény az Alkotmányhoz képest identitásváltást eredményezett az egyén közösségekben betöltött szerepe, az egyének magukkal és a közösséggel szembeni felelőssége tekintetében is. A Nemzeti hitvallás rögzíti, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki, illetve kimondja, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet. A Nemzeti hitvallás fejezetben találhatjuk annak deklarációját is, hogy mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni. A szabadságjogi fejezet nyitószabálya az ember alapvető egyéni jogai mellett a közösségi jogokról is szól, amikor kimondja, hogy Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait. Azok az alkotmányi megfogalmazások tehát, amelyek az egyén „természetes”, „veleszületett” és „elidegeníthetetlen” jogairól szólnak, nem

egy izolált környezetben élő individuум jogait fogalmazzák meg, hanem a közösségben élő egyén közösséghez való viszonyában nyernek értelmet. Az Alaptörvény – a fentiekén túl – változást hozott a szociális jogok deklarálásának módja vonatkozásában. Míg az Alkotmányban jogként nyert megfogalmazást a szociális biztonság és a megélhetéshez szükséges ellátás, addig az Alaptörvényben államcélként, azaz olyan célként, amelynek elérésére az állam törekszik. Ezen változások mellett az Alaptörvény megőrzi az alapjogok már kialakult védelmi szintjét.

5. Egyenlőség, esélyegyenlőség

Az alapvető jogok megismerése után fontos, hogy tisztában legyünk az egyenlőséggel, amely minden embert megillet, valamint az esélyegyenlőséggel, amelyet folyamatosan biztosítani kell minden állampolgár számára. Természetesen ehelyütt a társadalomban megjelenő egyenlőséggel és esélyegyenlőséggel foglalkozunk.

5.1 Egyenlőség

Az egyenlőség fogalmát a társadalomtudomány részéről az egyenlőtlenség oldaláról közelítve tudjuk jól értelmezni, bemutatni. Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába* című alapvető művében ezt olvashatjuk egyenlőtlenség és egyenlőség meghatározásáról:

„A társadalmi egyenlőtlenségen azt értjük, hogy az egyének és családok, valamint a különféle ismérvek alapján definiált társadalmi kategóriák helyzete a társadalomban nagy különbségeket mutat. Az egyenlőtlenségeknek számos dimenzióját lehet megkülönböztetni. Ilyenek a jövedelem, a vagyon, a munkakörülmények, a lakásviszonyok, a lakóhely környezete, a műveltség, a szabadidő mennyisége és eltöltésének módja, az egészségi állapot stb. A felsoroltak mind a társadalmi pozíciók közötti egyenlőtlenségek. Lehet azonban a társadalmi pozíciókba való bejutás (például az értelmiségbe vagy vezető beosztásba jutás) egyenlőtlenségeiről is beszélni. Ezt szokták esélyegyenlőtlenségnek nevezni, s ezekről a társadalmi mobilitással foglalkozó 7. fejezetben lesz még szó.

Ennek megfelelően az **egyenlőség** fogalmát is alapvetően két értelemben szokás használni. Az aktuális pozíciók egyenlősége azt jelenti, hogy a társadalom minden tagjának az adott időszakban azonos a jövedelme, a vagyona, azonosak a lakásviszonyai stb. Az esélyek egyenlősége pedig azt jelenti, hogy a társadalom minden tagjának (legalábbis életpályája elején) egyenlő esélye van arra, hogy a jövedelem stb. szempontjából kedvező pozíciókat elérje.”

A fogalmak használatakor (elsősorban a társadalmi nemek (nők és férfiak) közötti egyenlőséggel kapcsolatban több kifejezés is használatos, amelyeket gyakran helytelenül, vagy egymás helyettesítésére, szinonimákként alkalmaznak. Ezért mindenképpen szükséges az esélyegyenlőség fogalmát külön is magyarázni.

5.2 Esélyegyenlőség

Az esélyegyenlőség feltételeinek megteremtését hosszú történelmi folyamat előzte meg. Társadalmi és politikai fordulatok sokasága biztosítja, hogy mára ennyiféle szabályozó és támogató eszköz áll a rendelkezésünkre. Hosszasan nem fejtjük itt ki ezt a folyamatot, de megjegyezzük, hogy az egyenjogúság- egyenlőség gondolatvilága szinte az emberiség öntudatra ébredésével egykorú.

Magyarországon a rendi társadalom szerkezetének megfelelő rendi jog a jogok teljességét azok számára biztosította, akik a nemzethez (populus) tartoztak. Ők Werbőczy szerint ugyanazon szabadsággal élhettek. A közrendűek (plebs) nemcsak politikai jogaikban, hanem magánjogi viszonyaikban is korlátozva voltak.

Lényeges változások azonban csak az 1848-as törvények hoztak. Ekkor törölték el ugyanis az úrbériséget és a földesúri hatóságot, valamint a papi tizedet, kiterjesztették a jogegyenlőséget előbb a megyékre, majd a városokra is, sőt a vallások egyenjogúságáról is rendelkeztek.

Már az esélyegyenlőség biztosítását megtestesítő állami intézkedések is magukba foglalták az „előnyös megkülönböztetés” mozzanatát azok javára, akik vagyoni helyzetükre tekintettel jogaik tényleges érvényesítése szempontjából hátrányos helyzetben voltak. Később ugyanakkor már előtérbe kerültek a különböző testi és lelki adottságokra, fogyatékosokra, rokkantságra, stb. visszavezethető hátrányok enyhítése is. Mára pedig olyanná vált a helyzet, hogy a társadalom egyes tagjai javára történő kedvezmények nyújtása az esélyegyenlőség biztosítása kapcsán nemcsak megengedett, hanem a modern, alkotmányos állammal szemben egyfajta kívánalomként szerepel.

Ebben a folyamatban az egyenjogúságot biztosító célokhoz egyben tilalmak is társulnak: az államok belső jogszabályai nem csupán deklarálják az egyenjogúság követelményét, hanem azok biztosítására – sokszor büntető jellegű- diszkriminációtilalmakat is felállítanak.

Azaz mára az esélyegyenlőség fogalma nem csupán az egyes társadalmi csoportok előnyös megkülönböztetését jelenti, hanem magába foglalja a hátrányos megkülönböztetés tilalmát is.

Az esélyegyenlőség komplexitása miatt problémaköre több altémára is bontható:

- nők és férfiak
- előítélet, diszkrimináció
- nemzeti / etnikai kisebbségek

- fogyatékkal élő / megváltozott munkaképességű személyek
- életkor, generációs különbségek
- vallási, kulturális és szexuális orientációs különbségek
- munka és magánélet egyensúlya (beosztottak védelme, szabadnapok)

Az esélyegyenlőség egy olyan általános alapelv, amelynek leglényegesebb szempontjai az Európai Közösség alapító egyezményének 6. cikkelyében (tilalom nemzeti hovatartozás miatti diszkriminációról) valamint a 119.cikkelyében (a nők és férfiak egyenlő bérezése) vannak lefektetve. Ezek az alapelvek minden területen alkalmazandók, különös tekintettel a gazdasági, társadalmi, kulturális és családi életre. Ahhoz, hogy az esélyegyenlőség elve a gyakorlatban is érvényesülhessen, szükség lehet ún. pozitív megkülönböztető intézkedésekre is.

Az Amszterdami szerződés hatálybalépésével egy új, a diszkrimináció tilalmáról szóló 6/A cikkely erősíti meg az esélyegyenlőség elvét. Ezen új cikkely célja, hogy a Tanács megtehesse a szükséges intézkedéseket mindennemű, a nembeli, a faji, az etnikai hovatartozáson, a koron, a vallási, a lelkiismereti, és a szexuális érdeklődésen alapuló diszkrimináció leküzdése érdekében. Magyarországon külön törvény, a **2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról** elnevezésű törvény gondoskodik az esélyegyenlőség jogszabályi szintű alkalmazásáról.

5.2.1 Az esélyegyenlőség és a humán szolgáltatás

Az ember szociális természetéből adódóan már az első társadalmi közösségekben kialakult a rászorulókról való gondoskodás, igénye, mely elsősorban erkölcsi kötelezettségként jelentkezett, később azonban már a gondoskodás intézményes formái is kialakultak. Mára az államnak alapvető kötelességévé vált minden tagjáról gondoskodni, vagyis szükség esetén ellátni az emberhez méltó megélhetéshez szükséges javakkal, illetve biztosítani boldogulásához szükséges feltételeket az önmagukról gondoskodni képesek és erre képtelenek számára egyaránt. Ennek egyik formája a különböző szolgáltatások biztosítása, amelyeket –emberközpontú szemléletmódjuk miatt– humán szolgáltatásoknak nevezünk.

A társadalomban történő változások miatt a társadalmi beilleszkedési lehetőségek igen jelentősen megváltoztak az utolsó évtizedekben Magyarországon. Így a munkanélküliség szokatlan, előzmények nélküli jelenségként vált az egyik központi

kérdéssé a rendszerváltozás időszakában. Pszichológiai szempontból erre a magyar társadalom, az állampolgárok nem készülhettek fel.

Az európai uniós csatlakozási folyamat során világossá vált, hogy a munkanélküliség megjelenése különböző társadalmi csoportokra vonatkozóan más és más nehézséget, megoldandó problémát jelent. Így alakult ki a foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű csoportok fogalomköre, amelyben hangsúlyozottá vált a munkakövetelményekhez való alkalmazkodás igénye. Az európai uniós csatlakozás eredményeként fogalmazhatjuk meg azt, hogy a különböző szinten álló rétegek munkába helyezése vált fontossá az esélyegyenlőség szempontjából. Ennek következtében ismételtén át kell tekintenünk a társadalmunkban működő humán szolgáltatás tartalmát és eszközrendszerét, hiszen egy új típusú szakember, az emberi erőforrás tanácsadó tevékenységének beillesztése e rendszerbe, egyértelműen megkívánja ezt.

A munkanélkülieknek nyújtott szolgáltatások fejlődéstörténete rávilágít arra a rögzös útra, amely a humán szolgáltatás elfogadottságát végigkísérte. A munkanélküliekkel való bánásmód „humánus” jellege hangsúlyozódott akkor, amikor a velük foglalkozó szervezetek a munkatársak udvarias, korrekt, a törvényeknek megfelelő magatartását állították a középpontba. Ugyanakkor ez a fajta humanista megközelítés sok szélsőséges megnyilvánulásra adott alkalmat. Ilyenek tekinthető, hogy karitatív elemek jelentek meg a szolgáltatásokban, aminek a túlhangsúlyozottsága ismét felerősítette az előítéleteket, amelyhez a törvényszerűen hozzájáruló visszaélések, valamint a gazdasági nehézségek jó táptalajt adtak.

A humán szolgáltatás olyan szolgáltatási forma, amelynek középpontjában az ember áll. Az ember, az állampolgár személyes érdekeivel, egyedi életfelfogásával, sajátos élményvilágával és egyéni tapasztalataival. A humán szolgáltatás olyan tevékenység, amelyben a résztvevők mindegyikére jellemző az egyediség, akár szolgáltató, akár szolgáltatást igénylő. Jellemző a közös is: a szolgáltatókban közös lehet az, hogy melyik szférában dolgoznak (népjólét, munkaügy, kultúra), a szolgáltatást igénylők körében pedig közös lehet az élethelyzet, amiért az adott szolgáltatást igénybe akarják venni. Így a humán szolgáltatások közös jellemzője, hogy individuális problémakezelést igényelnek.

A fenti értelmezéséből az is következik, hogy a társadalom, a nagyobb közösség maga határozza meg, milyen területeken szervez humán szolgáltatást. A különböző típusú humán szolgáltatások szerveződésének története jól mutatja, ha a közösség veszélyeztetve érzi általános értékeit, vállalt érdekeit, többféle megoldási módot kereshet a feszültség

feloldására. Általában a felhalmozott tapasztalatok vezetik el a társadalmat ahhoz, hogy szankciók (gazdasági, politikai, egyéni stb.) mellett más formákat is kipróbáljon. A társadalmon belül létező kisebb közösségek néha hamarabb felismerik saját érdekeiket, az általuk indított önszerveződések pedig megteremthetik egy újfajta problémakezelés alapjait. Emellett a jól működő társadalmakat olyan meghatározott értékrend jellemzi, amely az egyének és a közösségek számára mintegy erkölcsi parancsot jelent. Ez is segíti a humán szolgáltatás kialakulását. Itt kell megemlítenünk, hogy a humán szolgáltatások között mind vertikumban, mind horizontálisan jelentős eltérések lehetnek céljuk, funkciójuk szerint.

A humán szolgáltatás tartalmáról és köréről történő gondolkodásban nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a módszereket sem, amelyek segítségével ez a tevékenység folyhat. Az emberek közötti személyes érintkezés fő formája a beszéd. Így az információátadás legfontosabb formája is két vagy több ember kommunikációja révén jön létre. Ezen belül igen sok kiegészítő módszer alkalmazható attól függően, hogy a humán szolgáltatás mely területen alakult ki.

Megítélésünk szerint ahhoz, hogy a humán szolgáltatás a munkaügyi szervezetben professzionális módon végzett szolgáltatásként jelenjen meg, szükség van – és volt – arra, hogy a munkaügyi szervezetekben a munkakörök szakmákká váljanak és elkülönüljenek egymástól. Ez a folyamat párhuzamosan zajlott a munkaügyi szervezet kiépítésével, és természetesen ennek is megvoltak és megvannak a nehézségei. Hozzá kell tenni mindehhez, hogy ezek a folyamatok meghatározott szervezeti változtatásokat, fejlesztést és átalakítást igényeltek a munkaügyi szervezettől, ami még nehezebbé és átláthatatlanabbá tette a szolgáltatás fogalmának meghatározását. Ezért az udvarias, az ügyfél érdekeit is szem előtt tartó munkaügyi szervezet lehetőségei mindig szűkebbek lesznek – függetlenül az ott dolgozók képzettségétől és magatartásától – a szolgáltatások fajtáit illetően, mint egy olyan szociális vagy pedagógiai jellegű humán szolgáltatás esetében, amelyeket erre szakosodott civil szervezetek munkatársai nyújtanak.

A rehabilitációs mentori tevékenységről – mint humán szolgáltatásról – gondolkodva figyelembe kell vennünk azokat az alapelveket, melyeket a humán szolgáltatás bevezetését vállaló szervezetek képviselni kívánnak. Ha elfogadjuk, hogy a humán szolgáltatás ügyfélre szabott, az ügyfél igényéhez igazodó tevékenysége bármely szervezetnek, akkor végig kell gondolnunk, mit várhatunk ennek a szolgáltatásnak a bevezetésétől. Az elmúlt évek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a humán szférában bevezetett egyes megoldási módok viszonylag rövid életűek voltak, és a hozzájuk fűződő reményeket nem voltak

képesek beváltani. Ennek általában az az ára, hogy a társadalom elfordul ettől a tevékenységtől, amelynek a veszélye természetesen napjainkban is fennáll.

Felfogásunk szerint a humán szolgáltatás életpálya szemléletű. Az életpálya szemlélet azt jelenti, hogy egy ember munka-pályakeresését aktuális élethelyzetként értékeljük, amelynek előzménye az életútban keresendő, amely alapján az irányok és a továbblépések is kijelölhetők.

A humán szolgáltatás folyamat elvű. Ez azt jelenti, hogy ahhoz kell hozzásegíteni az ügyfelet, hogy elinduljon abba az irányba, amely az ő helyzetében megoldást jelenthet. A tanácsadó egy meghatározott ponton, egy kimerevített pillanatban találkozik az ügyféllel. Ez egy rövid intervallum a személyiség fejlődésében, önépítésében. Tehát az életfolyamatnak egy szakaszában találkozunk vele. Ezért kell folyamat szemléletűvé alakítanunk azokat a tevékenységeket, amelyek kiindulópontot jelenthetnek egy később meghatározandó lépéshez (például munkavállalás).

A humán szolgáltatás támogató jellegű, nem irányítás, és nem felelősségátvállalás. Támogatás, amely segíti a személyiséget abban, hogy kiválassza önmaga számára a legjobb lehetőséget. Ez az alapelv azt is magában foglalja, hogy nem dönthetünk a másik ember helyett, hanem csak felmutathatjuk azokat a lehetőségeket, amelyekből képes lesz választani.

Napjainkban egyre több a segítő foglalkozás, folyamatosan nő az olyan foglalkozások száma, amelyben a munkafeladat mások támogatása, segítése. Léteznek specializált tanácsadók, pszichológusok, szociális munkások, szociálpedagógusok, mentorok, esetmenedzserek, csak azt kell eldönteni, egy adott problémához milyen megoldás illik a legjobban, melyik szakember a legmegfelelőbb.

5.3 Az egyenlő bánásmód

Az egyenlő bánásmód követelménye a diszkrimináció tilalma, amely elv szerint emberek vagy embercsoportok között nem lehet indokolatlanul különbséget tenni. A jogi szabályozás fő kérdése, hogy mi minősül indokolatlan különbségtételnek, hogy ki köteles megtartani az egyenlő bánásmód követelményét, illetve annak megsértése hogyan szankcionálható.

Magyarországon három szinten is szabályozásra kerül az egyenlő bánásmód elve:

1. Az Alaptörvény XV. cikke kimondja, hogy az alapvető jogok mindenkit különbségtétel nélkül megilletnek, illetve állami feladatként határozza meg az esélyegyenlőség előmozdítását. Továbbá, 11 olyan szempontot emel ki nevesítve, amelyek alapján tilos diszkriminálni, de a felsorolás nyílt végű, az egyéb helyzet kategóriába számos más megkülönböztetés is beletartozhat.
2. Az esélyegyenlőségi törvény, amely célja a korábban szétszabdalt, töredékes ágazati szabályozás helyett átfogó és részletes antidiszkriminációs szabályokat előírni a jogrendszer egésze számára. E törvény a jogrendszer egésze számára ad részletesebb útmutatást a követelmény értelmezéséhez.
3. Ágazati jogszabályok, mint pl. a Munka törvénykönyve, köznevelési és felsőoktatási törvény, egészségügyi törvény, stb., amelyek utalnak az esélyegyenlőségi törvényre, és állapít meg további, csak az adott területen érvényes szabályokat.

5.4 Az esélyegyenlőségi célcsoportok

A fentebb már említett 2003. évi CXXV. törvény, amely az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról született, az egyenlő bánásmód követelményét írja elő. A törvény a 8. §-ban nevesíti a közvetlen hátrányos megkülönböztetés eseteit, felsorolva azon tulajdonságokat, jellemzőket, amelynek következtében a szóban forgó egyén vagy csoport az összehasonlítható helyzetben levő

személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesül.

Ezek a tulajdonságok, jellemzők az alábbiak szerint alakulnak: neme, faji hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozása, anyanyelve, fogyatékosága, egészségi állapota, vallási vagy világnézeti meggyőződése, politikai vagy más véleménye, családi állapota, anyasága (terhessége) vagy apasága, szexuális irányultsága, nemi identitása, életkora, társadalmi származása, vagyoni helyzete, foglalkoztatási jogviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama, érdekképviselőhez való tartozása, egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője (2003. évi CXXV. törvény, 8. § a-t bekezdései).

A nevesített tulajdonságok alapján körvonalazhatóak a főbb esélyegyenlőségi célcsoportok:

- fogyatékosággal élő emberek;
- nemzeti és etnikai kisebbségek;
- gyerekek;
- idősek;
- nők;
- vallási, hitbéli megkülönböztetésben élő személyek.

2. Társadalmi (re)integráció

E fejezetben egy hatalmas és nagyon fontos témát kell érintenünk. Először is fontos, hogy tisztában legyünk a használt fogalmak jelentésével, mert ezek mind nagyon sokat használt és a közbeszédben is megjelenő kifejezések, viszont csak pontos alkalmazásukkal tudjuk jól megvilágítani a társadalmi integráció és / vagy reintegráció lényegét. Mivel, számos nagy horderejű szakirodalom foglalkozik ezzel a témával, jelen fejezetben arra világítunk rá, hogy melyek az alapvető fogalmak, hol kapcsolódnak egymáshoz, mik különböztetik meg őket. Ezzel az alapvető megértést szolgáljuk ebben a kimeríthetetlen témában és ösztönözzük a téma iránt érdeklődőket, hogy maguk mélyüljenek el a társadalmi befogadással kapcsolatos szakirodalomban.

Triviálisnak tűnik, de először érdemes az integráció és a reintegráció szavak, min idegen kifejezések szótári jelentését megvizsgálni.

Az **integráció** szó jelentése: beolvasztás, becsatolás, összevonás.

A **reintegráció** szó jelentése: helyreállítás, visszaállítás, visszahelyezés.

Ahogy láthatjuk, a két szó, bár sokszor rokon értelműként használják a hétköznapokban, teljesen mást jelent, és a társadalomba való bekapcsolódás esetén is jelentősen eltérhet milyen társadalmi csoportokra, emberekre vonatkoznak.

Ahhoz, hogy a két kifejezést még árnyaltabban érthessük, további szavak és kifejezések ismeretére van szükségünk.

Az integráció kapcsán, annak megértéséhez szorosan kapcsolódik a **szegregáció** fogalma, amelynek jelentése: elválasztás, elkülönítés, kirekesztés.

Az integráción túlmutató, a társadalmi befogadást még inkább kifejező szakkifejezés az **inkúzió**, amelynek jelentése: befogadás, belefoglalás.

Az alábbiakban a fent bevezetett kulcsfogalmakat járjuk körül, mint a társadalmi befogadás alapvető meghatározóit, mivel ezek – mint látni fogjuk – egymástól elválaszthatatlanok. Megértésük együttesen segít megfogalmaznunk azt, hogy mi lehet a társadalmi befogadás lényege napjainkban.

1. Integráció

Ahogy fentebb röviden már írtuk, az integráció kifejezés általános értelemben egységesülést, beilleszkedést, vagy beolvasztást, hozzácsatolást jelent. Az integrációnak több formája, célja, módja létezik. Az integráció a nevelésben és a pedagógiában a fogyatékkal élő, akadályozott és az ép egyének közös élet- és tanulási térben végbemenő együttnevelését, oktatását és képzését jelenti, ezáltal minden résztvevőnek optimális fejlődési lehetőséget biztosít. Az integrált nevelés a köznevelésben az esélyteremtés, az esélyegyenlőtlenségek csökkentésének eszközeként értelmezhető. Az integráció a szakértői vélemény figyelembevételével mindenki számára nyitottá teszi a nevelési- oktatási intézményeket a tapasztalható eltérő képességektől függetlenül.

Mind a sajtóban, mind a szakmai, tudományos munkákban rendkívül elterjedt fogalom használata több szempontból sem egységes, pontos jelentése inkább körvonalazható illetve folyamatos szociológiai tudományos viták tárgya is egyben:

Az ENSZ egyik független kutatóintézetének munkatársai szerint a kifejezéssel kapcsolatban négy megközelítést érdemes kiemelni. Az első szerint egy olyan mindent magába foglaló irányzat, melynél a társadalmi integráció egyenlő jogokat és lehetőségeket jelent minden emberi lény számára. Képviselői szerint akkor beszélhetünk társadalmi integrációról, ha tovább javítjuk az életlehetőségeket. Ennél a megközelítésnél a társadalmi integráció ellentéte a kizárás.

A második szerint a társadalmi integráció egyfajta növekvő szolidaritást és kölcsönös identifikációt jelent. Ilyen értelemben a társadalmi integráció úgy értelmezhető, mint a harmonikus interakciót és szolidaritást elősegítő tényező a társadalom minden szintjén (pl. család, közösségek). Ennél a megközelítésnél a társadalmi integráció ellentéte a dezintegráció.

A harmadik szerint a társadalmi integráció negatív konnotációjú fogalom, ugyanis végeredményben mindenkire az uniformizáltságot kényszeríti rá.

A negyedik megközelítés szerint a társadalmi integrációnak sem pozitív sem negatív értelme nincs, ugyanis nagyon leegyszerűsítve nem más, mint az emberi kapcsolatok egy létező strukturális mintája egy adott társadalomban.

Noha napi szóhasználatban kiemelten egyes kisebbségek, illetve a társadalomba kívülről érkező bevándorlókkal kapcsolatban kerül szóba, valójában bármelyik fenti megközelítést vesszük is figyelembe a fogalom jóval általánosabb; illetve ezek a leegyszerűsítő megközelítések és a szó illetén használata elfed valós társadalmi kérdéseket illetve számos társadalmi integrációs problémáról megfeledkeznek.

2. Reintegráció

A reintegráció, társadalmi reintegráció fogalmával alapvetően a büntetés-végrehajtás szöveggörnyezetében találkozhatunk. Ahogy fentebb is bemutatuk a szó jelentése valamilyen helyreállítást, visszahelyezést / visszahelyezkedést sejtet. Ilyen formán a fogalom elsősorban a reszocializáció fogalmával jár párban, így ezen szakkifejezések közötti különbséget kell látnunk a további megértéshez.

A reszocializáció és a reintegráció fogalma a nevelési célzat tartalmában és mértékében különbözik egymástól, a a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet és az új Büntetés-végrehajtási Kódex (Bv. Kódex) szabályai kiválóan szemléltetik az említett fogalmak közti különbséget.

A büntetés-végrehajtásban a reintegráció egy olyan tevékenységrendszer jelent, amelynek célja, hogy annak eredményeként az elítélt a társadalomba visszatérhessen, azonban ez kevesebb, kisebb elvárást támaszt a reszocializációhoz képest, mivel a reintegrációs tevékenység nem feltétlenül jelenti a fogvatartott lényeges mértékben való belső megjavításának szándékát, megmarad a rab – lehetőségektől függően – negatív irányba való megváltozásának megakadályozásánál. A reszocializációs tevékenységrendszer célja azonban az, hogy annak eredményeként a társadalmi szabályokat megtagadó (vagy azokat nem ismerő) fogvatartott elsajátítsa azokat az ismereteket, amelyek a társadalmi életben való hatékony részvételéhez szükségesek.

A 2015-ig hatályos magyar szabályozás a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának célját az elítélt társadalmi reintegrációjában, az ismételt bűnelkövetés speciális prevenciójában, illetve a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítésében határozza meg.

Az új Bv. Kódex a hatályos szabályozással szemben rendkívül hosszasan és részletesen határozza meg a büntetés célját, mindemellet megőrzi annak triászát, vagyis az elítélt társadalmi reintegrációját, az ismételt bűnelkövetés speciális prevencióját, illetve a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítését.

Új fogalomként kerül bele a törvénybe a reintegráció, amely magában foglal minden olyan tevékenységet, illetve programot, amelyek hozzájárulnak a fogvatartott társadalomba való visszailleszkedésének eredményességéhez, illetve a speciális prevenció sikerességéhez. A törvény, illetve annak indokolása reintegrációs tevékenységként példálózó jelleggel – azokat általánosítással lezárva – számos

tevékenységet megjelöl, amelyek közül a leglényegesebbként – többek között – a munkavégzést emeli ki.

A törvény céljából tűzi ki, hogy a reintegrációs tevékenység eredményeként elősegítsék a fogvatartott a társadalomba való sikeres visszailleszkedését és a társadalom jogkövető tagjává válását, valamint kötetzettségként írja elő, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során biztosítsák az elítélt személyiségének, illetve felelősségérzetének fejlődési lehetőségét.

A reintegrációs tevékenységet a büntetés-végrehajtási intézet végezheti önállóan vagy más szervezetekkel kooperálva is. A törvény indokolása kifejezetten ösztönöz a különböző szervezetekkel való együttműködésre, arra hivatkozva, hogy ez fokozhatja a büntetés-végrehajtás céljai elérésének eredményességét.

A törvény indokolása immáron az elítélt személyiségének fejlesztésére irányuló tevékenységet jelöli meg elsődleges feladatnak, de már nem csak azt tűzi ki céljából, hogy az elítélt ne kövessen el újabb bűncselekményt hanem, hogy a társadalom hasznos tagjává is akarjon válni, mégpedig önön meggyőződéséből eredően, emellett persze operatív feladatként megmarad az elítélt szabadságának elvonása is.

Az indokolás szerint az önakaratból való javulási szándék csak individualizált módszerekkel érhető el, amely szükségessé teszi egy – különböző szempontok alapján kialakított – ésszerű és megvalósítható mértékig differenciált börtönrendszer működtetését.

Az indokolás a fokozatosság jegyében szól egyfajta „reintegrációs-karrierről”, amelyet a fogvatartott az intézet által felkínált reintegrációs programokban való aktív részvétellel (ezt az indokolás az együttműködés szubjektív oldalának nevezi) bejárhat és ezáltal a büntetés-végrehajtási intézeten belüli életkörülményei differenciáltabbá válhatnak, magatartásától függően enyhébb vagy szigorúbb börtönrendszerbe kerülhet. Az új Bv. Kódex 83. § (5) és (8) bekezdése megfogalmazza, hogy a fogvatartott büntetés-végrehajtási intézeten belüli életkörülményeit a büntetés-végrehajtási intézet és a rab kooperációjával kívánja kialakítani. A törvény a büntetés céljaként már nem elégszik meg a fogvatartott passzív módon való intézeti szabályok meg nem sértésével, hanem megkívánja a rab aktív magatartását a reintegrációs cél elérése érdekében.

Érdekes módon a reintegrációs fogalma erősen megjelent a fogyatékosügyben is, mégpedig a nagy létszámú, szociális bentlakásos intézmények felszámolását, átalakítását célzó intézményi férőhely kiváltási programban. A megközelítés azért

tűnik érdekesnek, mivel, mint fentebb olvashattuk a reintegrációának erős büntetés-végrehajtási kontextusa van Magyarországon, addig a fogyatékos emberek – elvileg – önszántukból, és őket segítő, támogató szakemberek kezei között élik mindennapjaikat a nagy létszámú, szociális intézményekben. Az alábbiakban rávilágítunk ennek a programnak az elméleti hátterére, annak érdekében, hogy fel tudjuk tenni a kérdést, vajon jogosan beszélhetünk reintegrációról a fogyatékos személyek vonatkozásában? Vagy jobban tesszük, ha más, korszerűbb megközelítést használunk, és megkülönböztetjük a zárt büntetés-végrehajtási intézeteket a szociális intézményektől? Vannak, akik szerint ma Magyarországon egy hajszál sem választja el egymástól a két intézménytípust...

A fogyatékos emberekkel kapcsolatos társadalmi viszonyulás megítélése nagyon nehéz feladat, nem csak Magyarországon, hanem az egész világon. A társadalom ez irányú érzékenyítése, a befogadásra való ösztönzés és felkészítés évek, évtizedek óta tartó folyamat. A társadalom hozzáállását viszont hűen tükrözi egy-egy ország vezetésének, kormányának intézkedései különböző szakterületeken, és nincs ez másként a fogyatékosügy területén sem. A fogyatékos emberek számára mindenhol a világon kialakult intézményrendszer, amely kezdetben a gondoskodás jó szándékú megnyilvánulása volt, hiszen lakhatást, munkát majd, napjainkhoz közeledve, egyre több a „normális” élethez hasonló szolgáltatást nyújt a bentlakók számára. Ez a rendszer, a fogyatékosügy medikális megközelítésének modelljét alkalmazva az egészségügy területén alakult ki, majd fokozatosan, a megközelítési paradigma változásához kapcsolódva, szociális intézményrendszerre változott. Azt viszont fontos megemlíteni, hogy eltérő úton indult el, vagy haladt tovább az intézményi struktúra az európai országokban. Európában a hetvenes évek végétől egyértelműen komoly változás zajlott le a fogyatékos emberekről való intézményes gondoskodásban, amelyet a szakirodalom intézménytelenítésnek nevez.¹

Az intézménytelenítés folyamata a Nyugat-Európai országokban, köszönhetően az emberi jogi mozgalom előretörésének sokkal hamarabb elindul, mint Közép-Kelet Európai országokban. Az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) 1948-ban adta ki Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amelyben meghatározzák, hogy minden személynek milyen alapvető emberi jogai és a közösséggel szemben milyen kötelezettségei vannak.²

A nyilatkozat 1. cikke az alábbiak szerint rendelkezik:

„Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással

¹ Szakértői anyag a fogyatékos emberek számára tartós bentlakást nyújtó intézményrendszer átalakításához. Kézenfogva Alapítvány (2008).

² ENSZ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)

szemben testvéri szellemben kell hogy viseltessenek.”

Az 1. cikk alapvető rendelkezése és összességében a teljes nyilatkozat képezte az alapján a fogyatékos személyek mozgalmainak kialakulásához és megerősödéséhez, a fogyatékos ember jogi megközelítésének és szociális modelljének térnyeréséhez.

A fogyatékos szociális modellje, mely a hozzáférhetőség, a társadalmi befogadás és részvétel előmozdítását illetően a kormányzatok és a társadalom felelősségét hangsúlyozza, megteremti az alapot a fogyatékos ember jogi megközelítéséhez, mely a fogyatékosokkal élő személyek veleszületett emberi jogaira koncentrál. Ez a megközelítés:

- elismeri a fogyatékosokkal élőket, mint jogok birtokosait, és mint az emberi jogok más emberekkel egyenlő alanyait;
- elfogadja és tiszteletben tartja a fogyatékosokat, mint az emberi sokszínűség természetes velejáróját – ugyanazon az alapon, mint a nemi vagy faji különbözőségeket, valamint foglalkozik a sajátosan a fogyatékosokra vonatkozó előítéletekkel és attitűdökkel, továbbá minden egyéb olyan akadállyal, mely hátráltatja a fogyatékosokkal élőket emberi jogaik gyakorlásában;
- a társadalomra és a kormányzatokra ruházza annak felelősségét, hogy biztosítsák, hogy a politikai, jogi, társadalmi és fizikai környezet támogassa a fogyatékosokkal élő személyek teljes befogadását és társadalmi részvételét.

Az **ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala** (EJFH) (Un Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR) a következőkben összegezte az emberi jogi megközelítés lényegét:

„Az emberi jogi megközelítés arra keres választ, hogy melyek azok a hosszú ideje ható vagy alapvető okok, melyek miatt a társadalom egy része sérülékennyé válik, háttérbe szorul vagy hátrányos megkülönböztetés áldozata lesz. Továbbá az emberi jogi megközelítés a nemzetközi emberi jogi törvényekre és normákra alapozva olyan stratégiákat kínál, melyek azzal foglalkoznak, hogy miben gyökerezik a hátrányos megkülönböztetés.”³

A fogyatékos ember jogi megközelítése folyamatosan fejlődött a XX. század második felében, viszont majdnem 60 év kellett ahhoz, hogy kifejezetten a fogyatékos személyek jogaival foglalkozó ENSZ egyezmény is világszintű deklarációként megjelenjen. Az ENSZ Közgyűlése 2006.

³ A fogyatékos ember jogi megközelítése: <http://sinosz.hu/?q=jog-info/fogyatekossag-emberi-jogi-megkozelitese>

december 13-án egyhangúan fogadta el a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Egyezményt és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvet. Ez a nemzetközi egyezmény közel 650 millió fogyatékosággal élő embert érint a világon, akik közül 577 ezren Magyarországon élnek. Magyarország a világon elsőként ratifikálta az egyezményt és helyezte el a magyar jogrendszerben a 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló törvénnyel.

Az egyezményben a téma szempontjából legfontosabb meghatározás a 19. cikkben található, amely az Önálló életvitel és a közösségbe való befogadásról rendelkezik az alábbiak szerint:

„Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékosággal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékosággal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogukat és a teljes közösségi befogadást és részvételt, beleértve a következők biztosítását:

- a) a fogyatékosággal élő személyeknek másokkal azonos alapon lehetőségük van lakóhelyüknek és annak megválasztására, hogy hol és kivel élnek együtt, és nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni;
- b) a fogyatékosággal élő személyek számára hozzáférési lehetőséget biztosítanak többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz, beleértve azt a személyes segítséget, mely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztődés megelőzése céljából szükséges;
- c) a mindenki számára nyújtott közösségi szolgáltatások és létesítmények azonos alapon hozzáférhetőek a fogyatékosággal élő személyek számára is, és igényeikhez igazítottak.”⁴

⁴ 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

3. Szegregáció

A szegregációval is (mint majd az inklúzióval) az oktatás területén tapasztalható kifejezéséként és problémaként találkozhatunk. Az iskolai szegregáció (latin *segrego* = elkülönít, elválaszt, eltávolít, elvon) lényege, hogy különböző származású, szociális háttérű, vallású, anyanyelvű diákokat elkülönítve oktatnak. Ennek többféle oka lehet: a lakóhelyi elkülönülés és a területi alapon szerveződő oktatás kettőse, vagy eltérő nyelvhasználat (ha az adott csoporthoz tartozó gyermekek/diákok anyanyelve eltér a többségi intézményben használt oktatási nyelvtől). Az is előfordulhat, hogy a többséghez viszonyítva alacsonyabb fejlettségi szintet tulajdonítanak nekik, vagy pedig azt gondolják, hogy akadályozzák a többi gyerek előrehaladását.

Röviden megfogalmazva a szegregáció nem más, mint az integrált nevelés ellentéte, a sajátos nevelési igényű gyermek külön gyógypedagógiai intézményben történő nevelésére, oktatására vonatkozik.

4. Inklúzió

Az inklúzió a köznevelés fontos fogalma, az integráció társfogalma. Szemléleteti befogadást és elfogadást jelent. Az inkluzív, befogadó iskolai oktatás személyiségre orientált. Feladata, hogy

- megteremtse minden tanuló egymással való sokoldalú interakciós, kommunikációs és kooperatív nevelési-oktatási lehetőségét.
- biztosítsa a tudáselsajátítást, a jártasságok, készségek, képességek, kompetenciák, gondolkodási erők, megszerzésének, fejlesztésének aktív, konstruktív ösztönzési folyamatát.

Az inkluzív didaktika gyermek-centrikus, mivel az adott fejlődési-gondolkodási- és tevékenységi szint bázisára épít. Az inkluzív iskolában - a comeniusi és ratkei elvek alapján - mindenkinek mindent meg szabad tanulnia. Legfontosabb módszere a reflektív tanulást elősegítő, a felfedezést, a kreativitást, a kooperációt előtérbe helyező oktatási stratégia. Sokat és bátran merít a reformpedagógia gyakorlatából is.

Mindemellett az inkluzív társadalom, mint fogalom a befogadó társadalom szinonimájaként van jelen a közbeszédben, és többek között az Európai Unió egyik kiemelten fontos célkitűzése is egy olyan társadalom kialakítása, amely a kölcsönös tiszteletre és szolidaritásra épül, tagjai

számára egyenlő esélyeket, és méltányos életkörülményeket biztosít.

A befogadó társadalmak tagjai érzik, hogy egyazon közösségbe tartoznak: közös identitás és közös értékek kötik őket össze.

A szegénység az egyik legfőbb ok, amiért az emberek kirekesztve érzik magukat a közösségből. Az okok közé sorolható az is, ha valaki nem fér hozzá az egészségügyi és a szociális szolgáltatásokhoz, illetve nem jut munkalehetőséghez.

Azok is érezhetik magukat kívülállónak, akik jól iskolázottak, illetve jómódban élnek. A társadalmi kirekesztés nem csak azokat sújtja, akik nélkülöznek. Az európai és a közép-ázsiai régióban élő emberek közül hozzávetőleg minden harmadik kirekesztve érzi magát a társadalomból.